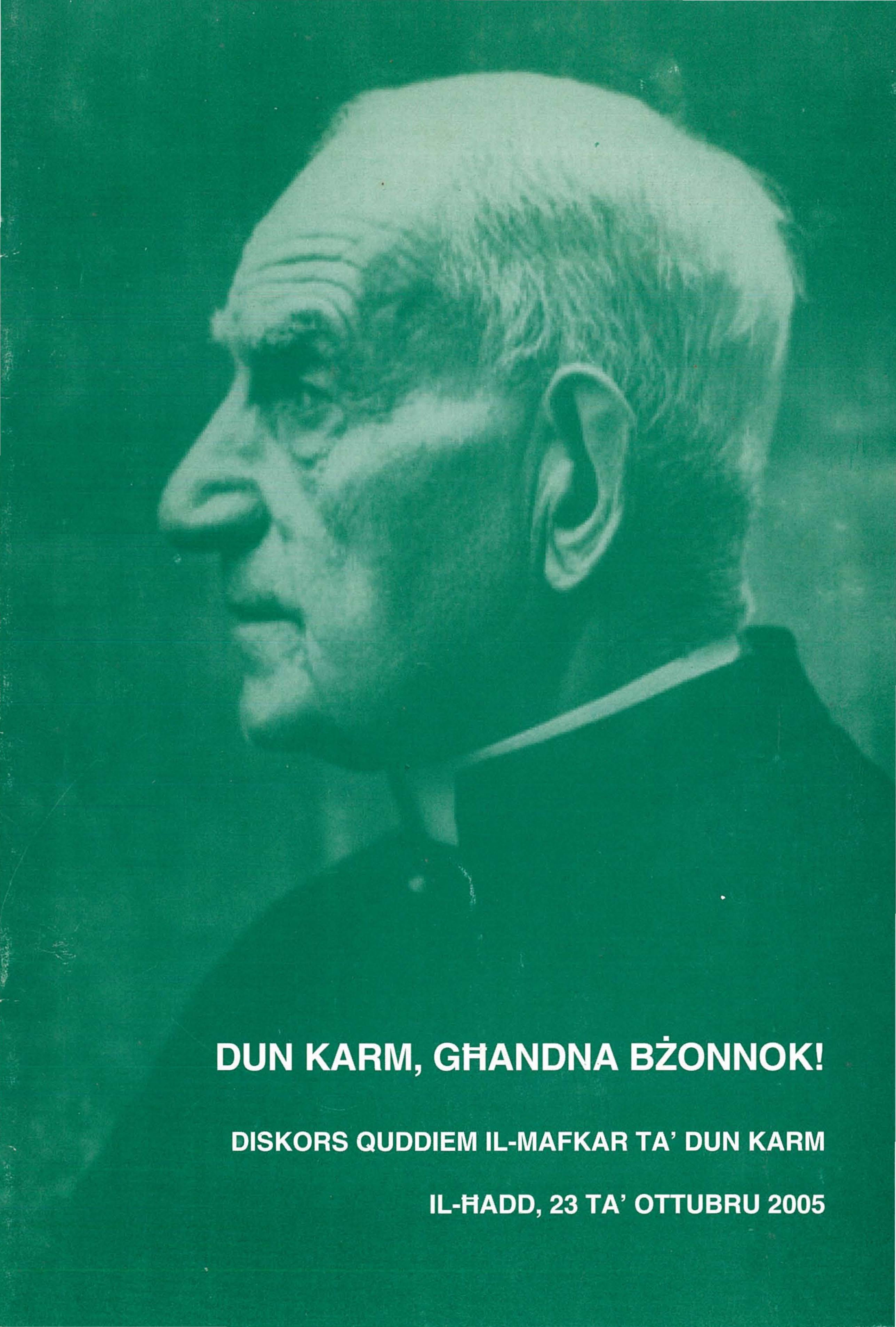

DUN KARM, GĦANDNA BŻONNOK!

DISKORS QUDDIEM IL-MAFKAR TA' DUN KARM

IL-ĦADD, 23 TA' OTTUBRU 2005

GĦODWA TA' TIFKIRA
F'ĠIEĦ IL-POETA NAZZJONALI
DUN KARM

IL-ĦADD, 23 TA' OTTUBRU 2005
QUDDIEM IL-MAFKAR TAL-POETA NAZZJONALI, IL-FURJANA

Organizzata mill-Kumitat Festi Nazzjonali
mill-Kunsill Nazzjonali ta' l-Ilsien Malti u
mill-għaqdiet kollha tal-Malti

Tliet Għanjiet
jaqra David Agius Muscat

Dun Karm, Għandna Bżonnok!
Mons. Lawrenz Cachia

Il-Għanja ta' l-Imħabba
jaqra David Agius Muscat

Sewwa Qallek Dun Karm
lirika ta' Charles Flores, mużika ta' Chan Vella
ikanta Enzo Gusman

Inħobbok
jaqra David Agius Muscat

Tqegħid ta' kuruni mal-mafkar

Kelmtejn mill-Ministru l-Onor. Louis Galea

L-Innu Nazzjonali
ikanta Enzo Gusman

Imexxi l-programm is-Sur Charles Coleiro

Niżel sa fl-aħħar
wiċċu daħkan
u qabeż barra
mill-ajruplan

Żagħżugħ fuq ruħu
mibni saffejn;
miktub ġo ħarstu:
"Biża' ta' xejn!"

B'dawk il-kelmiet fuq fommna u ġo widnejna konna ninżlu fix-xelter mimlijin kuraġġ u tama: tama li l-ajruplani tagħna fl-aħħar ser jirbħu. U dik it-tama ma qarrqitx bina.

Hekk il-poeżiji ta' Dun Karm intgħaġnu miegħi u saru biċċa minn ruħi. U ma jiddispjaċinix: għax il-poeżiji ta' Dun Karm huma għajn ta' filosofija b'saħħitha u ta' kitba mill-isbaħ.

Mela issa Dun Karm kien sar għalija mhux biss il-qassis twajjeb, imma wkoll l-artist li bħal saħħar ta' l-għaġeb jaf joħloq dinjiet ta' ġmiel u lingwa li ddoqq ġo widnejja, ukoll meta ma tkunx akkompanjata mill-leħen irqiq tal-mandolina jew ta' xi strument ieħor.

Imbagħad meta l-gwerra waslet biex tintemm Dun Karm telaq lejn Tas-Sliema u ġo Ħaż-Żebbuġ ħassejna li ħalla vojt kbir. Iżda ġo qalbna le. Għax il-marka li ħalla fina kienet wisq fondaġ u ma setgħetx titħassar aktar.

Meta kbirt għaraft aħjar il-merti letterarji ta' Dun Karm mhux biss meta flejt bir-reqqa l-kitbiet tiegħu iżda wkoll bil-għajnuna ta' studji kritiċi tajbin bħalma huma dawk tal-Professur Oliver Friggieri u tal-Professur Prospero Grech.

Iżda bdejt nagħraf ukoll aħjar lil Dun Karm bħala bniedem u sibt li Dun Karm kellu kwalitajiet oħra mhux komuni. Ngħidu aħna, Dun Karm kien bniedem kuraġġuż.

Il-kuraġġ ta' Dun Karm deher diversi drabi. Ngħidu aħna, il-biċċa l-kbira tal-Maltin kienu jibżgħu jsemmu isem Vassalli, Dun Karm ma beżax isemmih u jiktiblu wieħed mill-aqwa sunetti tiegħu. Iżda barra s-sunett famuż, kitiblu wkoll l-hekk imsejħa *Leġġenda tas-Sepolcri* fejn xebbah lil Vassalli mal-poeta Taljan Ugo Foscolo. F'dik il-proża poetika fuq Vassalli u Foscolo, Dun Karm wera li jaf jagħżel bejn ix-xnigħat imċajpra u r-realtà storika, u bejn valur u ieħor. Fuq kollox wera li jaf jiżen il-valur tal-bniedem bħala bniedem, jiġifieri bħala persuna umana. Distinzjonijiet li ftit kienu jsiru f'dak iż-żmien ta' passjoni politika u preġudizzji reliġjużi.

Eżempju ieħor tal-kuraġġ ta' Dun Karm li nixtieq insemmi huwa l-għażla tiegħu favur il-foqra jew favur il-poplu: hija l-istess ħaġa għax dak iż-żmien il-poplu Malti kien fqir u fqir ħafna. Dun Karm għamel għażla favur il-foqra meta għażel li jwarrab il-pinna Taljana, li biha kien diġà kiseb isem, u jieħu f'idejh pinna Maltija. Dun Karm ta kontribut kbir favur l-ilsien tal-poplu mhux biss għaliex kiteb l-isbaħ poeżiji li qatt inkitbu bil-Malti u dizzjunarju prattiku tal-Malti imma wkoll għaliex bil-kuraġġ u l-eżempju tiegħu ġibed warajh ruxxmata kittieba li kienu jibqgħu lura kieku hu ma fetaħx it-triq u mexa quddiemhom.

Issa għaddew ħafna snin minn meta miet Dun Karm u minn meta l-Malti sab l-għarfien uffiċjali li kien jistħoqqlu bħala lsien pajjiżna, u l-letteratura tiegħu żviluppat b'xejriet moderni wkoll. Iżda jiena nemmen li lil Dun Karm għad għandna bżonnu.

Iva, Dun Karm, għad għandna bżonnok ħafna. Għandna bżonnok sabiex tgħinna nsaħħu l-valuri veri u ma nilludux ruħna li l-aħjar filosofija hija dik li tiddubita minn kollox u li tinbidel skond kif ikun jaqblilna dak il-ħin. Illum ħafna qed jinġibdu minn xettiċiżmu esaġerat li jiddubita minn kollox u ma jrid jintrabat ma' xejn. Għandna bżonnok, Dun Karm ta' *Il-Jien u Lilhinn Minnu*, biex ma nibqgħux nimxu bħal agħma bil-bastun itektek kull pass li jagħti.

Għandna bżonnok, Dun Karm, sabiex nibqgħu nitkellmu bil-Malti ta' veru u mhux b'Malti mkisser u mfarrak bħal dak li nisimgħu kuljum fuq il-mezzi tax-xandir u naqraw f'xi ġurnali.

Għandna bżonnok, Dun Karm, sabiex mhux biss nitkellmu l-kelma Maltija sħiħa u qawwija, iżda wkoll biex nitkellmu u niktbu Malti sabiħ li jdoqq fil-widna kif kont titkellem u tikteb int, għalkemm ma nippretendux li nistgħu nilħqu l-livell għoli li lħaqt inti.

Għandna bżonnok biex nifhmu lkoll li mhux veru li bil-Malti kollox jgħaddi. Għalik mhux kollox kien jgħaddi iżda kont tgħarbel u ssaffi l-kliem qabel tikteb u qabel titkellem. Aħna nifhmu li llum l-għarbiel tagħna jrid ikun kemmxejn differenti minn dak li kont tuża int, għax iż-żminijiet inbidlu. Iżda ma nistgħux narmu l-għarbiel il-baħar u niktbu u nitkellmu mingħajr studju u mingħajr kriterji.

Fuq kollox, għandna bżonnok biex, fuq l-eżempju u t-tagħlim tiegħek, inżommu bejnietna mhux biss it-tolleranza imma wkoll ir-rispett, il-komprensjoni, l-għaqda u s-sliem, u dan nagħmluh mhux biss fil-qasam tal-lingwa u tal-kultura, iżda wkoll f'kull qasam ieħor tal-ħajja Maltija.

Għalhekk irrid nistħajlek, Dun Karm, li dalgħodu qed ittenni, mhux lil Ħaż-Żebbuġ biss, kif għamilt ħafna snin ilu, iżda lil Malta kollha kemm hi dawn il-versi:

Imma ftakar illi l-għaqda
biss iġġib il-qawwa, r-riżq;
tinqasamx fil-fehmiet tiegħek,
għall-annuna xejn mhu wisq.

Ħaddem qalbek, ħaddem ħsiebek,
ta' dirgħajk ħaddem l-għeruq;
ħa narak, kif rajtek darba,
tielgħa, tielgħa, tielgħa 'l fuq.

Mons. Lawrenz Cachia twieled Ħaż-Żebbuġ fl-1932 u kien kappillan tal-Gudja u Arċipriet ta' Ħaż-Żebbuġ sa l-1984. Ilu snin twal jikteb bil-Malti u fuq il-Malti. Fost il-kotba tiegħu nsibu: *Prizmi – poeżiji*, *Il-Verbi fil-Malti*, *Mikiel Anton Vassalli – ħajtu fil-qosor*, *Grammatika ġdida tal-Malti*, *Il-Kantiku Spiritwali* – maqlub mill-Ispanjol ta' San Ġwann tas-Salib, *Dun Karm – il-Poeta Nazzjonali*, *Ħabbew l-Ilsien Malti*, *L-Ilsien Malti: il-bierah u llum* u *Ilsna Semitiċi*.

Dun Karm Psaila (1871-1961)

Dun Karm twieled f'Ħaż-Żebbuġ fit-18 ta' Ottubru 1871. Il-ġenituri tiegħu kienu wlied ir-raba' imma missieru kien baħri.

Dun Karm studja s-seminarju u ta' 23 sena sar qassis.

Fl-1896 ħareġ l-ewwel kiteb ta' versi *Foglie d'alloro,* ġabra ta' sebgħa u tletin poeżija bit-Taljan li kiteb meta kellu bejn sbatax u erbgħa u għoxrin sena.

Waħda mill-ġrajjiet koroh li ħalliet effett kbir fuqu kienet il-mewt ta' ommu fl-1909. Ma' din il-kriżi ssieħbet oħra sena wara meta l-awtoritajiet tal-Knisja ġiebu minn Ruma lill-Kardinal La Fontaine biex jifli l-qagħda ekkleżjastika lokali. Ir-riforma laqtet sewwa lis-seminarju fejn kien jgħallem Dun Karm u ġabet bidla sħiħa fil-ħajja ta' kuljum tal-poeta. Minn issa 'l quddiem Dun Karm sab ruħu maqtugħ mill-ambjent li kien jgħożż u kien stqarr li sab ruħu "midfun ħaj fi tliet kmajriet fil-Belt fejn ma kont naf lil ħadd u ħadd ma kien jafni". Kien f'din id-dar fi Triq l-Ifran li kiteb uħud mill-aqwa poeżiji fuq medda ta' sitta u għoxrin sena.

Kien fl-1912 meta Mons. Pawl Galea u Ġużè Muscat Azzopardi ltaqgħu ma' Dun Karm fil-Palazz, il-Belt, u talbuh jiktbilhom poeżija bil-Malti għar-rivista *Il-Ħabib*. Kellha tkun din l-okkażjoni li wara snin twal jikteb bit-Taljan tħajjar jaqleb għall-Malti. L-ewwel poeżija tiegħu bi lsienna kienet *Quddiem Xbieha tal-Madonna* u xandarha fl-ewwel ħarġa ta' *Il-Ħabib* fl-1 ta' Frar 1912. Kellu erbgħin sena.

Minn dak in-nhar Dun Karm baqa' jikteb bil-Malti u poeżiji bħal *Innu Malti, L-Għanja tar-Rebħa, Lil Malta, Għal Dun Mikiel Xerri, Lil Mikiel Anton Vassalli* u *Wied Qirda* wassluh biex ikun magħruf bħala l-poeta nazzjonali. Aktarx l-aqwa biċċa xogħol tiegħu hija *Il-Jien u Lilhinn Minnu* li hu stess fissirha "għanja tal-moħħ, tal-qalb u tar-ruħ".

Dun Karm miet fl-isptar tal-Blue Sisters fit-13 ta' Ottubru ta' l-1961.

KUMITAT FESTI NAZZJONALI 2005

Chairman Nazju Abela

Segretarju Anton Miceli

Membri Marika Bayliss, Joseph Borda, Charles Caruana, Charles Coleiro, Gaetano Cuschieri, Tony C. Cutajar, Alfred Formosa, Joyce Guillaumier, Margaret Mercieca, Lawrence Mizzi, Martin Morana

IL-KUNSILL NAZZJONALI TA' L-ILSIEN MALTI

President Prof. Manwel Mifsud

Viċi-President Dr Josette Attard

Segretarju George Farrugia

Membri Prof. Albert Borg, Joseph P. Borg, Dr Charles Briffa, Victor Cauchi, Dr Ray Fabri, Prof. Joe Friggieri, Dr Simone Inguanez, Mario Schiavone

Direttur Eżekuttiv Olvin Vella

Tifkira organizzata mill-Kumitat Festi Nazzjonali, mill-Kunsill Nazzjonali ta' l-Ilsien Malti u mill-għaqdiet tal-Malti.